In: *Kunstzone* 18(3), 55-57.

De multimodale muziekbubbel

AUTEUR: VINCENT LAMERS

Het kleinschalige, kwalitatieve onderzoek *De multimodale muziekbubbel, muzieklessen in het speciaal onderwijs aan leerlingen met een ernstige beperking* (Lamers, Hermans & Bremmer, 2018) geeft een antwoord op de vraag hoe je kinderen met een zeer complexe leervraag zinvol muziekonderwijs kunt geven.

'…Daarna tekenen we muziek. Terwijl er muziek uit de film 'Amelie' klinkt, ga ik samen met de leerkracht bij de leerlingen langs, een voor een. Ze tekenen de muziek met een stift op een leeg vel papier, terwijl ik de puls en het ritme op hun schouders mee tik.
T. is een van de drie spastische leerlingen. Voor hem is bewegen een opgave, zijn hoofd omhoog houden kost hem al veel moeite, hij kan zijn armen, benen, handen en voeten nauwelijks bewegen. Hij heeft door wat de bedoeling is en roept zowaar verstaanbaar 'ik ook, ik ook'. Als juf J. bij hem is, zie ik dat ze hem eerst helpt met tekenen, maar dat ze even later het hem zelf laat proberen. Dan gebeurt het wonder van de dag. T. tekent uit zichzelf! Hij bestuurt de stift met zijn hand en maakt zijn eigen tekening. Hij produceert dunne kartelige lijntjes. Wie had dat gedacht? Mijn dag kan niet meer stuk.'

(*Het wonder van de dag,* 28 augustus 2015, *muziekles-van-meester-Vincent.bogspot.nl*)

Vier multimodale muziekpraktijken onderzocht
In het speciaal onderwijs is het de trend dat er steeds meer ernstig beperkte leerlingen binnenkomen. Sinds een wetswijziging in 2002 moeten scholen voor Zeer Moeilijk Lerenden ook kinderen met een IQ lager dan 35 aan te nemen. Daarvoor verbleven deze kinderen op gespecialiseerde kinderdagverblijven, maar inmiddels maken steeds meer ouders gebruik van het onderwijsrecht van hun kind.

Het gaat vaak om leerlingen met een complexe leervraag. Op de school waar ik werk is dat bijvoorbeeld leerling T. Behalve dat hij fysiek zeer beperkt is, is ook communicatie een probleem voor hem. Ik heb hem nooit meer dan twee woorden achter elkaar horen zeggen. Hij lijkt bovendien een verstandelijke beperking te hebben. Heel simpel gezegd is T. een peuter, gevangen in een niet meewerkend lichaam van een puber, die tot tien tellen al heel moeilijk vindt. Hoe geef je aan zo'n leerling zinvol muziekonderwijs?

Om een antwoord op die vraag te vinden onderzochten we vier muziekpraktijken die allemaal 'muziekbelevingslessen' toepassen, ook wel *Beleven in Muziek (BiM*) genoemd. Vakleerkrachten muziek benaderen in deze lessen leerlingen niet alleen verbaal, maar ook non-verbaal, via mimiek, gebaren en door aanraking met materialen. Zo worden verschillende zintuigen aangesproken. Meuldijk muntte de term BiM. Hij is de grondlegger van deze didactiek en geeft BiM cursussen . Vakleerkrachten muziek en de collega's die met deze aanpak werken zijn enthousiast over het effect op de leerlingen. Een theoretisch kader voor deze multimodale muzieklessen ontbrak echter nog.

Het model van Schmidt

Het model van muziekpedagoge Silke Schmid (2015) bood een theoretische achtergrond voor ons onderzoek. In de vier onderzochte onderwijspraktijken wordt gewerkt met multimodale of BiM-lessen. Waar het in die multimodale muzieklessen of muziekbelevingslessen om gaat is dat muzikale parameters als bijvoorbeeld hard-zacht, snel-langzaam, puls-ritme via verschillende zintuigen worden ervaren. In het voorbeeld met T. hoort hij de muziek, voelt hij die (meetikken op de schouder) en visualiseert hij de muziek (tekenen van de muziek). Er worden dus tegelijkertijd verschillende zintuigen aangesproken waardoor een zogenoemde *belichaamde muzikale ervaring* ontstaat. T hoort niet alleen de muziek, hij voelt die muziek lichamelijk, hij beleeft het met meerdere zintuigen.

Schmid ontwikkelde een model voor multimodaal muziekonderwijs voor het *reguliere* onderwijs. Het bestaat uit vier dimensies: *sociality* (sociale dimensie), *materiality* (gebruik van materialen), *embodiment* (betrekken en centraal stellen van het lichaam van de lerende) en *narrativity* (verhalende dimensie). Volgens Schmid zijn deze vier dimensies voorwaardelijk voor waardevolle muzikale ervaringen bij leerlingen. Wij vertaalden de praktijk van de muzieklessen in het speciaal onderwijs naar deze dimensies.

De vier dimensies nader bekeken

Sociality: Multimodale muzieklessen spelen zich in een voor de deelnemer bekende sociale context af. Het gaat meestal om een vaste groep leerlingen in het speciaal onderwijs die samen met hun groepsleerkracht en een muziekleerkracht muziekles hebben. Het is belangrijk dat er sprake is van *Voorspelbaarheid*, *Vertrouwen* en *Veiligheid*. De leerlingen krijgen door een herhaling van de werkvormen vertrouwen in degene die de lessen geeft en in zichzelf. Er ontstaat een veilige sfeer waarin ze gemotiveerd zijn om mee te doen.

Embodiment: Een muzikale ervaring wordt rijker als je de muziek ook via je lichaam beleeft. Bij multimodale lessen is dit de kern.

Klankeigenschappen als puls, ritme, hard-zacht, snel-langzaam, melodie en sfeer worden via materiaal 'vertaald' voor het lichaam van de deelnemer. In het onderzoek wordt benadrukt dat deze 'belichaamde' didactiek zich op verschillende zintuigen kan richten. Naast horen en voelen zijn ook zien, ruiken, evenwicht, proprioceptie (het vermogen van een organisme om de positie van het eigen lichaam en lichaamsdelen waar te nemen en zelfs proeven) in te zetten om een muzikale ervaring te bewerkstelligen.

Materiality: Een bewuste keuze voor esthetisch vormgegeven en goed klinkend materiaal kan de muzikale ervaring intensiveren. Materiaalkeuze is bij de multimodale aanpak van groot belang. Een aanraking met een langharige microvezel handschoen levert een andere beleving op dan die met een scrubhandschoen. Het is dus belangrijk om tevoren na te denken over de kwaliteiten van het materiaal. Behalve een bepaalde kwaliteit heeft het materiaal vaak ook een functie. Door een materiaal te laten zien weet de deelnemer welke werkvorm en soms zelfs welke muziek er gaat komen. Het materiaal werkt dan als verwijzer.

Narritivity: Veel vakdocenten gebruiken een kist of een koffer met materialen. Zodra de leerlingen de koffer zien, weten zij wat er gaat komen. De koffer is daarmee ook een verhalend, een narratief element geworden. Een verhaal dat elke keer weer spannend is: wat komt er vandaag uit de koffer? Daarnaast kunnen de multimodale activiteiten ook aansluiten bij een thema of verhaal dat in de klas speelt. De muzikale betekenisgeving wordt via narrativity vergroot.

Op basis van ons onderzoek herzagen we (voorlopig) het model van Schmid, te zien in het figuur hieronder:

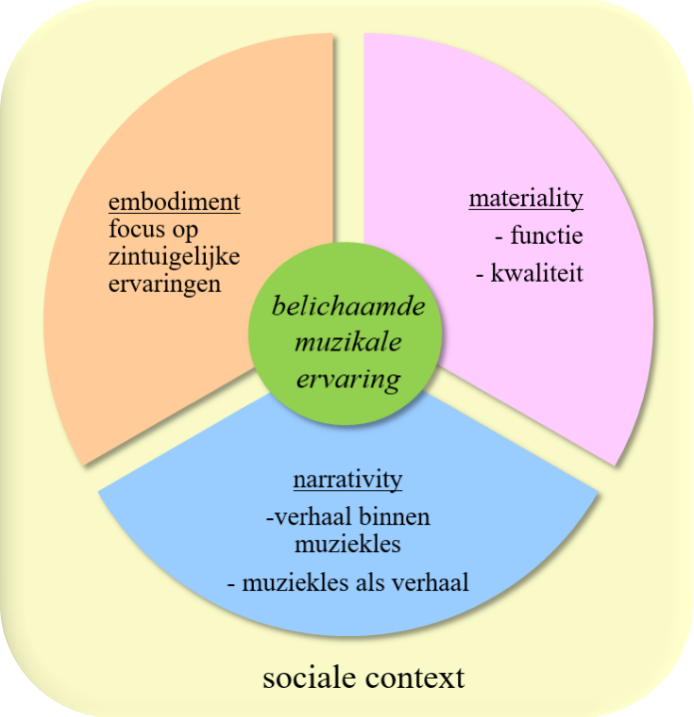

In: *Kunstzone* 18(3), 55-57.

Muziekbubbel
Weet de vakleerkracht deze dimensies goed in de muziekactiviteiten te verwerken, dan kan er een *charmed dyad* ontstaan: een multimodale muziekbubbel. Al werkend ontstaat een momentum: de leerling gaat helemaal op in de belichaamde muzikale ervaring. De rest van de wereld doet er even niet meer toe.

Vincent Lamers is een kleine twintig jaar werkzaam als muziekdocent in het speciaal onderwijs. Hij heeft zich gespecialiseerd in muziekbelevingslessen.

STREAMER:

"De multimodale muziekbubbel. Het is een mooi moment, een moment dat niet alleen de leerling raakt"